

บทวิจารณ์หนังสือ

ชื่อหนังสือ : มนุษยธรรม

ผู้เขียน : เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช

สกลมหาสังฆปริณายก ปธ.9

ผู้วิจารณ์ : พ.ต.อ.หญิง ทัดดาว โฉมลักษณ์

บทนำ

หนังสือเรื่อง “มนุษยธรรม” เรียบเรียงโดยเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ 19 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ถึงปี พ.ศ. 2556 ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชยาวนานกว่าสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ใดๆ ในอดีตที่ผ่านมา คือ 24 ปีหนังสือเล่มนี้จัดพิมพ์เมื่อเดือนมกราคม 2558 มีจำนวน 135 หน้า โครงสร้างหนังสือเป็นงานเรียบเรียงขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้พุทธศาสนิกชนและสาธุชนผู้มาถวายความเคารพพระศพได้มีสิ่งอนุสรณ์ อันเนื่องด้วยเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ว่าเป็นที่ระลึกและปลื้มปิติ ทางวัดบวรนิเวศวิหารจึงได้จัดพิมพ์พระนิพนธ์ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช พร้อมด้วยพระรูปน้อมถวายพระกุศลและแจกเป็นปฏิการแก่พุทธศาสนิกชน

เนื้อหา

ขอบเขตของหนังสือดังกล่าว ผู้เขียนได้เรียบเรียงโดยกล่าวถึงการดำรงอยู่ของชีวิตทั้งหลายในโลก นั้นถือว่าศีลเป็นข้อปฏิบัติขั้นแรกของพระพุทธศาสนา หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นข้อปฏิบัติของความเป็นคน เพราะฉะนั้น “ศีล” โดยเฉพาะศีลห้า จึงเป็น **“มนุษยธรรม”** คือเป็นธรรมของมนุษย์ แปลว่า คนเราจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีใช้ว่าจะเกิดมาเป็นมนุษย์เท่านั้น จะต้องต้องมีธรรมสำหรับมนุษย์อีกด้วย จนถึงมีภาษิตที่โตปเทศที่กล่าวไว้โดยความว่า “คนและสัตว์เดรัจฉานนั้น ย่อมมีการกิน การนอน การสืบพันธุ์ เสมอกัน แต่สิ่งที่ทำให้คนต่างกับสัตว์เดรัจฉานนั้นก็คือธรรม และธรรมที่เป็นเครื่องสนับสนุนให้มีศีล 5 ที่เรียกว่าเป็นเหตุอันใกล้ก็คือ “hiri” ความละอายแก่ใจ “โอตตปเป” ความเกรงกลัวต่อความชั่ว หิริโอตตปเปนี้เป็นเหตุใกล้ของศีล โดยผู้เขียนได้กำหนดโครงสร้างหนังสือไว้ 5 มนุษยธรรม คือ มนุษยธรรมที่ 1 ปาณาติปาตา เวรมณี มนุษยธรรมที่ 2 อทินนาทานา เวรมณี มนุษยธรรมที่ 3 กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี มนุษยธรรมที่ 4 มุสาวาทา เวรมณี มนุษยธรรมที่ 5 สุราเมรยมชชพมาพหฺมฏฺฐานา เวรมณี ซึ่งมีเนื้อหาโดยสรุปดังนี้

เนื้อหาสาระในมนุษยธรรมที่ 1 ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต ซึ่งในภาคนี้ผู้เขียนต้องการให้ทราบถึง ระดับความตั้งใจในการงดเว้น ซึ่งความตั้งใจงดเว้นหรือความงดเว้นได้ ไม่เท่ากัน ถ้าไม่ได้รับศีลไว้ก่อน แต่เมื่อพบสัตว์มีชีวิตพอจะฆ่าได้ ก็คิดงดเว้นขึ้นได้ เช่น เมื่อยุ่งกัฏ จะตบให้ตายก็ได้ แต่ไม่ตบ เพียงแต่ปิดให้ไปอย่างนี้เป็นสัมปัตตวิริติ ความเว้นจากวัตถุที่จะพึงล่วงได้อันมาถึงเฉพาะหน้า ถ้างดเว้นได้ด้วยรับศีลไว้ก่อน หรือตั้งใจถือศีลไว้ก่อน เป็นสมาทานวิริติ ความเว้นด้วยการถือปณิธานกิจวัตร ถ้างดเว้นได้เป็นปกตินิสัยของตนจริงๆ ก็เป็นสมุจเฉทวิริติ ความเว้นด้วยการตัดขาดมีอันไม่ทำอย่างนั้นเป็นปกติ ความตั้งใจงดเว้นดังกล่าวนี้มีเมื่อใด ศีลข้อนี้ก็จะมีเมื่อนั้น

ผู้ทำศีลข้อนี้ขาดแล้ว เมื่อรับศีลใหม่ หรือไม่รับจากใคร แต่ตั้งใจถือศีลขึ้นใหม่ด้วยตนเอง ศีลก็กลับมีขึ้นใหม่ เพราะหลักอยู่ที่วิริติเจตนา คือความตั้งใจงดเว้นดังกล่าว ตั้งใจงดเว้นขึ้นเมื่อใด ศีลก็เกิดขึ้นเมื่อนั้น ฉะนั้น ถึงจะรับศีลจากพระ แต่รับเพียงด้วยปาก ใจไม่ได้คิดงดเว้นอะไร ก็ไม่เกิดเป็นศีลขึ้น ถึงแม้ได้รับศีลจากพระ แต่มีใจงดเว้น ก็เกิดเป็นศีลขึ้นได้มีข้อที่ต่างกันอยู่ว่า การรับจากพระเป็นการแสดงตนและเป็นการกล่าวคำสัตย์ปฏิญาณ ซึ่งทำให้ต้องสำนึกตนในคำสัตย์ปฏิญาณนั้น เป็นเครื่องช่วยทำให้ศีลมั่นเข้า และการรับศีลเมื่อไม่ได้ตั้งใจรับเป็นนิจ ถึงจะไปล่วงศีลเข้าในภายหลัง เพราะความพลั้งเผลอหรือเพราะเหตุจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ไม่เสียสัตย์ปฏิญาณอะไร ทั้งนี้ก็สุดแต่จะตั้งใจเจตนาไว้อย่างไร

จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อที่ 1 ด้วยอาศัยหลักกุศลธรรมและหลักเมตตากรุณาหลักกุศลธรรมคือหลักการให้ความยุติธรรม คัมภีร์ของชีวิตสัตว์ทั้งหลาย โดยเที่ยงธรรมเสมอหน้ากันทั้งหมด ทั้งมนุษย์ทั้งดิรัจฉานทุกชนิด มิใช่

บัญญัติด้วยลำเอียงเข้ากับมนุษย์ ว่ามนุษย์ควรจะฆ่าดิรัจฉานก็ได้ หรือลำเอียงเข้ากับสัตว์ดิรัจฉาน เพราะทั้งมนุษย์ทั้งดิรัจฉานเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ต่างก็รักชีวิตรักสุขเกลียดทุกข์เช่นเดียวกัน ฉะนั้น การให้ความคุ้มครองชีวิตโดยเสมอกันหมด ไม่เลือกว่าตนว่าผู้อื่น ไม่เลือกว่ามนุษย์ว่าดิรัจฉานชนิดไหน จึงเป็นการยุติธรรม ปราศจากความลำเอียงอย่างแท้จริง

ธรรมคู่กับศีลข้อ 1 คือ เมตตากฎา เป็นกัลยาณธรรม ธรรมที่งาม หรือธรรมที่ทำให้เป็นกัลยาณชน คนงามเมตตากฎานี้เป็นมูลฐานให้เกิดศีลข้อที่ 1 และทำให้จิตใจงาม เป็นเหตุก่อการกระทำเกื้อกูลขึ้น จึงควรปลูกเมตตากฎาให้มีคู่ไปกับศีล

วิธีปลูกเมตตา คือคิดตั้งใจปรารถนาให้เขาเป็นสุขนี้เป็นเมตตา และคิดตั้งใจปรารถนาให้เขาปราศจากทุกข์นี้เป็นกรุณา ที่แรกท่านแนะนำให้คิดไปในตนเองก่อน แล้วให้คิดเจาะจงไปในคนที่รักนับถือ ซึ่งเป็นที่ใกล้ชิดสนิทใจ อันจะหัดให้เกิดเมตตากฎาได้ง่าย ครั้นแล้วก็หัดคิดไปในคนที่ห่างไกลออกไปโดยลำดับ จนในคนที่ไม่ชอบกัน เมื่อหัดคิดโดยเฉพาะเจาะจงได้สะดวก ก็หัดคิดแผ่ใจออกไปด้วยเมตตากฎาในสรรพสัตว์ไม่มีประมาณทุกถ้วนหน้า เมื่อหัดคิดตั้งใจดังกล่าวบ่อยๆ เมตตากฎาจะเกิดขึ้นในจิตใจ

เนื้อหาสาระในมนุษย์ธรรมที่ 2 อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยจิตคิดลัก ในภาคนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึง ระดับความรุนแรงของโทษหรือบาปที่เกิดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยจิตคิดลักมาหมายความว่า ถือเอาทรัพย์ซึ่งเป็นของผู้อื่นไปจากความครอบครองของเขา ด้วยเจตนาทุจริต คือด้วย เถยเจตนา เจตนาลักขโมย การลักทุกอย่างที่ผิดศีลข้อที่ 2 นี้ มีโทษน้อย และมากตามวัตถุที่ลัก เจตนาที่ลัก และกิริยาที่ประกอบการโจรกรรม ถ้าวัตถุที่ลักเล็กน้อย เจตนาอ่อน กิริยาที่ทำการลักไม่ร้ายแรงก็มีโทษน้อย ถ้าวัตถุที่ลักมาก เจตนาแรง กิริยาที่ทำการลักร้ายแรงก็มีโทษมากขึ้น คือเป็นบาปมากขึ้นตามส่วนกัน และจะลักเองหรือสั่งให้ผู้อื่นลัก ก็เป็นการลักอันผิดศีลข้อนี้เหมือนกัน

และผู้เขียนยังให้ความชัดเจนมากขึ้นในคำว่า อทินนาทานไม่ใช่ศีล แต่เป็นการกระทำที่ผิดศีล ดังนั้นศีลข้อที่ 2 เวรมณี คือ ความเว้นจากอทินนาทาน หรือวิธีเจตนางดเว้น เป็นศีล ถ้าตั้งใจไว้ว่าจะไม่ลักของใคร ด้วยรับศีลไว้หรือด้วยตั้งใจเอาเอง ก็เป็นสมาทานวิธีดี ถ้าไม่ได้ตั้งใจไว้ก่อน ไปพบของใครวางเผละไว้จะลักก็ได้ แต่ก็เกิดตั้งใจขึ้นขณะนั้นว่าไม่ลัก เป็นสัมปัตตวิธีดี ถ้าเว้นได้เป็นปกตินิสัย ไม่มีความคิดจะลักขึ้นเลย ทุกสิ่งทุกอย่าง ก็เป็นสมุจเฉทวิธีดี

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อนี้ พิจารณาเห็นว่า ทรงบัญญัติขึ้นด้วยอาศัยหลักกฏธรรมและเมตตากฎา เช่นเดียวกัน เพราะทุกๆ คน ต่างต้องมีทรัพย์ไว้สำหรับบริโภคใช้สอย และไม่ปรารถนาให้ใครลักขโมยชิงไปบางคนต่อสู้เพื่อป้องกันทรัพย์จนถึงต้องบาดเจ็บล้มตาย เมื่อตนไม่ชอบให้ใครมาลักทรัพย์ของตน ก็ไม่ควรลักทรัพย์ของคนอื่น ฉะนั้น การไม่ลักทรัพย์ของกัน จึงเป็นการละเว้นที่ยุติธรรมในทรัพย์ เพราะเป็นการละเว้นความลำเอียงเห็นแก่ตัวเสียได้ด้วยนึกเห็นใจคนอื่น ที่มีความหวงแหนรักษาทรัพย์เหมือนกับตน และคนเราจะอยู่ด้วยกันเป็นสุข ก็เพราะไม่เบียดเบียนในทางต่างๆ ในทางหนึ่ง คือไม่เบียดเบียนทรัพย์สินของกัน ละเว้นจากการเบียดเบียนกันได้ ก็ด้วยปลูกเมตตากฎาในกัน

ธรรมคู่กับศีลข้อที่ 2 คือ สัมมาอาชีวะ ความเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ เป็นข้อที่ควรมีให้คู่ไปกับศีลข้อนี้ ทุกคนต้องหาปัจจัยมาบริโภคเลี้ยงตนและผู้อื่นที่จะต้องเลี้ยง พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้ทำงานหาเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ เพื่อให้ได้ทรัพย์มาในทางที่ชอบให้พอเพียง เมื่อหาเลี้ยงชีพเองยังไม่ได้ ต้องอาศัยมารดาบิดาหรือผู้อื่นที่มีเมตตากฎาเลี้ยงดู ก็ควรประพฤติโดยอนุโลมสัมมาอาชีวะ ใช้แต่ในทางที่เป็นประโยชน์ ให้อำนาจค่าของทรัพย์

เนื้อหาสาระในมนุษย์ธรรมที่ 3 กาเมสุ มิจจาจารา เวรมณี ซึ่งในภาคนี้ผู้เขียนต้องการให้ทราบ ว่า ศีลข้อนี้บัญญัติห้ามมิให้ประพฤติดีกาม แต่ไม่ห้ามความประพฤติชอบในกาม คำว่าในกามนั้น หมายถึงในเรื่องเกี่ยวกับความใคร่ระหว่างชายกับหญิง ที่เรียกว่าความรักเกี่ยวกับเพศ เมื่อร่างกายเติบโต ก็เกิดความรูสึกเป็นชายหญิงแรกหนุ่มสาว และโดยปกติจะมีการครองคู่เป็นสามีภริยาเกิดบุตรหลานสืบตระกูลกันต่อไป และจักสืบกันไป เชื้อสายของมนุษย์และสัตว์ทุกชนิดจึงไม่สิ้นสูญ แต่ในการครองคู่ของชน ยังต้องการเหตุอุปถัมภ์ต่างๆ ทั้งภายในทั้งภายนอก เพื่อให้อยู่ด้วยกันยั่งยืนตลอดและมีความสุขความเจริญ จะเกิดผลเป็นไปดังกล่าวได้ก็ต้องมีการปฏิบัติในเรื่องนี้ในทางชอบ ในเมื่อถึงวัยถึงเวลาอันสมควร

ความงดเว้นจากประพฤติดีกาม เป็นศีลงดเว้นได้ด้วยตั้งใจถือศีล เป็นสมาทานวิธีดี ไม่ได้ตั้งใจงดเว้นก่อน พบโอกาสที่จะประพฤติผิดได้ แต่งงดเว้นได้ เป็นสัมปัตตวิธีดี หากงดเว้นได้เป็นปกตินิสัยทีเดียว จัดเป็นสมุจเฉทวิธีดี เทียบอย่างวิธีดีระหว่างมารดาบิดากับบุตรธิดาทั่วไป

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อที่ 3 นี้เพื่อความสงบสุขในครอบครัว ด้วยอาศัยหลักกฏธรรมและเมตตากฎา เช่นเดียวกันอาศัยหลักกฏธรรมนั้น คือเมื่อตนเองมีความรักและหวงแหนในสิ่งซึ่งเป็นที่รักของตนอันใด คนอื่นก็มีความรูสึกฉันนั้นเหมือนกัน ดังนั้นเมื่อไม่ปรารถนาให้ใครมาละเมิดล่วงล้ำในสิ่งที่รักที่หวงแหนของตน ก็ไม่ควรละเมิดล่วงล้ำในของของคนอื่นเหมือนอย่างทุกคนก็ย่อมมีญาติพี่น้องต่างเพศของตน และไม่ปรารถนาให้ใครมาประพฤติดีละเมิดล่วงล้ำ เมื่อเป็นเช่นนี้เอนจึงจัก

ไปประพฤติอย่างที่เราไม่ชอบในญาติพี่น้องของคนอื่น ฉะนั้น เมื่อพิจารณาโดยยุติธรรมแล้ว จึงไม่ควรประพฤติดังในเรื่องนี้ ในทางใดทางหนึ่งเลยทีเดียว

ธรรมคู่กับศีลข้อที่ 3 คือการสำรวม ความสำรวมในกาย สำรวมแปลว่าสำรวม คือระวังควบคุมตนไม่ให้ประพฤติด แต่ให้ประพฤติในทางที่ชอบ เมื่อเป็นเยาวชน ก็ระวังควบคุมใจระวังควบคุมกาย ไม่ให้ออกไปนอกทาง เว้นเหตุฉุกเฉินต่างๆ รักษาประเพณีอันดีงามของไทยตามที่ผู้ปกครองของตนได้อบรมแนะนำอยู่โดยมากแล้ว การป้องกันเป็นการดีกว่าแน่นอน และต้องป้องกันไว้แต่ต้น เมื่อยังไม่ถึงวัยถึงเวลา จึงควรที่จะป้องกันไว้ก่อน

เนื้อหาสาระในมนุษยธรรมที่ 4 มุสาวาทา เรวณณิ เว้นจากการกล่าวเท็จ ซึ่งในภาคนี้ผู้เขียนต้องการให้ทราบว่า กล่าวเท็จก็คือพูดไม่จริงหรือพูดปดเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจผิด เช่น ไม่รู้ไม่เห็น พูดว่ารู้ได้เห็น ไม่ได้ทำ พูดว่าทำหรือได้รู้เห็นได้ทำ พูดปฏิเสธเสีย ไม่ใช่แต่พูดด้วยปากเท่านั้นเขียนหนังสือเท็จปดเขา หรือแสดงอาการให้เขาเข้าใจผิด เช่นเมื่อเขากล่าวว่าเห็นสิ่งนั้น สิ่งนี้ไหม ความจริงก็เห็น แต่สั่นศีรษะเพื่อให้เข้าใจว่าไม่เห็น เรียกว่ากล่าวเท็จหรือมุสาวาทเหมือนกัน การแสดงความจริงนั้น มักใช้การพูดกันเป็นส่วนมาก จึงเรียกว่ามุสาวาท แต่ก็หมายถึงทุกๆ วิธีที่ทำให้คนอื่นเข้าใจผิดจากความจริง เช่น พูดปด ทน สบถสาบาน ทำมารยา ทำเลศนัย เสริมความ อวดความ เป็นต้น มุสาวาททุกวิธีเช่นที่กล่าวนี้ มีโทษน้อย ปานกลางหรือมาก ตามระดับแห่งเรื่องที่จะก่อให้เกิดขึ้นได้เพียงไรและเจตนา (ความจงใจ) แรงเท่าไร กิริยาที่ประกอบมุสาวาทให้พยายามเท่าไร เรวณณิ คือความเว้นจากมุสาทุกอย่าง เป็นศีลข้อที่ 4 นี้ ถ้าเว้นด้วยตั้งใจรับศีลไว้ก่อน เป็นสมาทานวิริติ ถ้าเว้นด้วยตั้งใจขึ้นเดี๋ยวนั้นเอง ในขณะที่พบโอกาสจะพูดเท็จได้ เป็นสัมปตตวิริติ ถ้าเว้นได้จนเป็นปกตินิสัยจริงๆ ก็เป็นสมุทเทจวิริติ

เมื่อรับศีลข้อนี้ไว้แล้ว ทำอย่างไรศีลจึงจะขาด ให้กำหนดมองลักษณะดังนี้ คือ จิตคิดจะพูดให้ผิดไปจากความจริง ทั้งรู้อยู่ มีความพยายามเกิดจากจิตนั้น และคนอื่นรู้เข้าใจความ เช่น พูดกันด้วยภาษาไทยแก่คนที่รู้ภาษาไทย เขาฟังออกว่าพูดว่าอย่างไร หรือใช้กิริยาสั่นศีรษะ เขาเห็นแล้วเข้าใจความประสงค์ว่าปฏิเสธ ใช้กิริยาพยักหน้า เขาก็เข้าใจว่ารับรอง ถ้าคนอื่นไม่รู้เข้าใจความ เหมือนอย่างพูดปดด้วยภาษาไทยแก่คนที่ไม่รู้ภาษาไทย เขาฟังไม่รู้ว่อะไร ศีลก็ยังไม่ขาด

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อที่ 4 อาศัยหลักยุติธรรมและเมตตากรุณาเช่นเดียวกับข้ออื่นๆ คือทุกๆ คนปรารถนา จะได้รับความจริง ไม่ต้องการถูกหลอกลวงด้วยความเท็จ จึงไม่ควรจะกล่าวเท็จหลอกลวงคนอื่นให้เข้าใจผิด เมื่อพูดอย่าง ยุติธรรมไม่ลำเอียงไปทางตนและทางผู้อื่น ก็ต้องพูดอย่างนี้ แต่เมื่อพูดลำเอียงเข้ากับตน ก็ต้องพูดอีกอย่างหนึ่งว่า หลอกลวง เขาได้เป็นดี แต่ถูกเขาหลอกลวงไม่ดี อนึ่ง ทุกๆ คนถ้ารักเมตตากรุณากัน ก็หลอกลวงกันไม่ลง แต่ทุกๆ คนก็ควรที่จะรักเมตตา ปรารถนาสุขต่อกัน กรุณาปรารถนาจะช่วยกันจากความทุกข์ความเดือดร้อนต่างๆ

ธรรมคู่กับศีลข้อที่ 4 คือความมีสัตย์ ได้แก่ มีความจริง ความตรง คนที่มีความจริง จะเป็นเด็กก็ตาม ผู้ใหญ่ก็ตาม ย่อมเป็นคนซื่อตรงต่อมิตรสหาย สวามีภักดีคือจงรักภักดีในเจ้าของตน มีความกตัญญูกตเวทีในท่านผู้มีคุณ มีความยุติธรรม หรือเที่ยงธรรม รู้จักผิดรู้จักถูก และว่าไปตามผิดตามถูกในบุคคลในเรื่องทั่วไป กล่าวโดยเฉพาะ ก็เป็นคนมีวาจาสัตย์ พูดเป็นที่ เชื่อถือได้และธรรมคือความมีสัตย์นี้ จำเป็นแก่สังคมมนุษย์ทุกสังคม

เนื้อหาสาระในมนุษยธรรมที่ 5 สุราเมรยมชชพมาทภูฏานา เรวณณิ เว้นจากการดื่มน้ำเมาซึ่งในภาคนี้ผู้เขียน ต้องการให้ทราบว่า สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท น้ำเมาเป็นของดอง เช่น น้ำตาลต่างๆ ซ้อเมรัย เมรัยนั้นกลั่น อีกชั้นหนึ่ง เพื่อให้เข้มข้นขึ้น เช่นเหล้าต่างๆ ซ้อสุรา สุราเมรัยนี้เป็นของทำให้ผู้ดื่มแล้วเมาเสียสติอารมณ์แปรปรวนของคนที่ เป็นคนดีให้ชั่วไปได้ จนถึงกิริยาอาการที่ไม่ดี ซึ่งในเวลาปกติทำไม่ได้ แต่ครั้งเมาแล้วก็ทำแทบทุกอย่าง น้ำเมาจึงได้ชื่อว่าเป็น ที่ตั้งแห่งความประมาท ความเว้นจากดื่มน้ำเมาเรียกว่า เรวณณิหรือวิริติ เป็นตัวศีลในข้อนี้ วิริติมี 3 เหมือนกับข้ออื่นๆ คือเว้น ด้วยตั้งใจว่าจะเว้นมาก่อน ด้วยวิธีรับศีล หรือคิดตั้งใจด้วยตนเอง เรียกว่าสมาทานวิริติ (เว้นด้วยการสมาทาน) ไม่ได้ตั้งใจว่าจะ เว้นมาก่อน เมื่อไปพบน้ำเมาที่อาจจะดื่มได้ แต่งดได้ไม่ดื่ม เรียกว่า สัมปตตวิริติ (เว้นจากวัตถุอันถึงเข้า) ถ้าเว้นได้เด็ดขาดจริงๆ จัดเป็นสมุทเทจวิริติ (เว้นด้วยตัดขาด) วิริติข้อใดข้อหนึ่งมีขึ้นเมื่อใด ศีลก็มีขึ้นเมื่อนั้น วิริติขาดเมื่อใด ศีลก็ขาดเมื่อนั้น ลักษณะ สำหรับตัดสินว่าศีลขาดนั้น คือ 1. เป็นน้ำเมาที่มีสุราเป็นต้น 2. จิตใคร่จะดื่ม 3. พยายามคือทำการดื่ม 4. ดื่มน้ำเมานั้นให้ไหล ลงสู่ลำคอเข้าไป

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อที่ 5 นี้โดยตรง เพื่อมิให้มัวเมาประมาทเป็นหลัก คนเราที่เป็นคนธรรมดาสามัญ โดย ปกติก็มักประมาทอยู่แล้ว เพราะมักขาดสติมากบ้างน้อยบ้างต้องระมัดระวังกันอยู่เสมอ จึงมีภาษิตว่า “สี่เท้ายังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง” “ความผิดพลาดเป็นเรื่องของมนุษย์” “คนที่ไม่เคยทำอะไรผิดคือคนที่ไม่เคยทำอะไร” ฉะนั้นเมื่อเพิ่มเติม น้ำเมาให้เมาประมาทยิ่งขึ้น ก็ยิ่งทำให้ผิดมากขึ้นเพราะคนที่เมาประมาทเป็นคนขาดสติ (ความระลึกได้) ขาดสัมปชัญญะ (ความรู้ตัว) อาจผิดศีลได้ทุกข้อ อาจทำชั่วทำผิดได้ทุกอย่าง และเมื่อประมาทเสียแล้วก็เป็นคนหลงอย่างเต็มที่ไม่ว่าจะรู้จากเหตุผล ควรไม่ควร ไม่รู้จักดีชั่วผิดถูก จะพูดชี้แจงอะไรกับคนกำลังเมาหาได้ไม่

ธรรมคู่กับศีลข้อที่ 5 คือความมีสติรอบคอบ ตรงกันข้ามกับความประมาท สติคือความระลึกรู้คิดขึ้นได้ประกอบกับสัมปชัญญะ ความรู้ตัว สติต้องมีสัมปชัญญะอยู่ด้วยจึงเป็นสติที่ถูกต้อง สมควรหัดให้มีสติรอบคอบ เพราะทุกๆ คนทั้งเด็กและผู้ใหญ่อาจทำสติได้ วิธีหัด เช่น 1. หัดนึกย้อนหลัง เป็นการฝึกความกำหนดจดจำ 2. หัดนึกให้ได้ก่อนที่จะทำจะพูดอะไร 3. หัดนึกให้ได้ก่อนที่จะโกรธใคร มีโทษโกรธเสียก่อนจนหายโกรธแล้วจึงนึกได้ 4. หัดให้มีความรู้ตัวอยู่ในเรื่องที่กำลังทำกำลังพูดตลอดถึงกำลังคิดอยู่เสมอ ไม่ปล่อยให้ลืมตัว เผลอตัว 5. หัดให้มีความยับยั้งในการที่ไม่ควรทำ ไม่ควรพูดไม่ควรคิด ให้มีอุตสาหะในการที่ควร อันตรงกันข้าม

การหัดทำสติ เมื่อหัดอยู่เสมอ สติจักเกิดมีทวีขึ้นตามลำดับ จนถึงเป็นสติรอบคอบ ถ้าไม่หัดทำ จะให้มีสติขึ้นเองนั้นเป็นการยากที่จะมีสติพอใช้ เหมือนอย่างเมื่อประสงคิให้ร่างกายมีอนามยิตี ก็ต้องทำกายบริหารให้ควรกัน

ทั้งนี้ผู้เขียนได้สรุปบทสวดท้ายไว้ด้วยเรื่อง **ปกติภาพ - ปกตีสุข**

ที่จริงแล้ว ศีลคือปกติภาพ ความเป็นปกติของคน โดยปกติคนเราก็ไม่ได้ฆ่าใคร ไม่ลักของใคร จนถึงดื่มน้ำเมา ก็ยังไม่เป็น ต่อเมื่อเกิดโลกอยากได้ขึ้นมา บันดาลโทษะขึ้นมาแล้วเมาหลงไหลขึ้นมา จนถึงยังใจไว้อยู่ จึงทำลงไป บางอย่างต้องหัดเหมือนอย่างดื่มน้ำเมา เมื่อจิตใจยังเป็นปกติตีอยู่ ยังไม่โลกโกรธหลง หรือเมื่อโลกโกรธหลงสงบลงแล้ว ก็ไม่มีใครทำลงไปได้นั้น ศีลจึงเป็นตัวปกติภาพของคนโดยแท้

แต่คนโดยมากมักควบคุมตนเองไม่ได้ ยังใจไว้อยู่จึงรักษาปกติภาพของตนไว้ไม่ได้ พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติศีลเป็นขอบเขตของความประพฤติไว้ เพื่อช่วยให้คนรักษาปกติภาพของตนไว้นั่นเอง ส่วนที่ต้องรับจากพระนั้น เป็นเพียงวิธีชักนำอย่างหนึ่ง เพราะโดยตรงศีลนั้นต้องรับจากใจของตนเองคือใจของตนเองต้องเกิดวิริยทั้ง 3 ข้อใดข้อหนึ่งขึ้น จึงจะเกิดเป็นศีลวิริยทั้ง 3 คือ 1. สัมปัตตวิริย ความเว้นได้ในทันทีที่เผชิญหน้ากับวัตถุ 2. สมาทานวิริย ความเว้นได้ด้วยตั้งใจถือศีลไว้ 3. สมุจเฉตวิริย ความเว้นได้เด็ดขาดทีเดียว

เมื่อใจมีวิริยขึ้น จึงมีศีลขึ้นทันที คำว่าใจมีวิริย มิได้หมายความว่า ต้องคิดว่าเราจะเว้นๆ อยู่ทุกวินาที แต่หมายความว่าคิดตั้งใจไว้ จะรับจากพระมาตั้งใจไว้ก็ได้ จะตั้งใจด้วยตนเองก็ได้ ในเวลาไหนก็ได้ เมื่อคิดตั้งใจไว้แล้ว จะทำพูดคิดอะไรที่ไม่ผิดข้อห้ามที่ไว้เวลานั้นแล้ว ก็ได้ทั้งนั้น และจะตื่นอยู่หรือหลับไป ศีลก็มีอยู่ทุกเวลา

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลขึ้นไว้ควบคุมความประพฤติของคนให้อยู่ในขอบเขตที่ดี มิให้เบียดเบียนกันให้เดือดร้อน เป็นการคุ้มครองปกติภาพของทุกคน เพื่อให้อยู่ด้วยกันเป็นปกตีสุข เมื่อคนรักษาศีลตลอดไปถึงสัตว์เดรัจฉาน คือเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ตลอดถึงในสัตว์เดรัจฉาน ก็ชื่อว่าได้แผ่ความปกตีสุขให้กว้างออกไปถึงในสัตว์เดรัจฉานทั่วไปด้วย เรียกว่าเป็นการให้อภัยทานแก่สัตว์ทั่วไป อีกทั้งพระพุทธเจ้าได้ประทานหลักธรรมสำหรับคุ้มครองใจมิให้ต่ำทรามดังกล่าว คือ หิริ ความละอายใจต่อความประพฤติชั่ว รังเกียจความชั่ว โอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อความประพฤติชั่ว โดยปกติเรารังเกียจเกลียดกลัวคนชั่วอื่นๆ แต่มักลืมรังเกียจเกลียดกลัวตนเองที่จะเป็นคนชั่วยุอย่างนั้นบ้างฉะนั้น หิริโอตตปปะจึงเป็นตำรวจประจำใจที่ดีนัก

การทำตนให้อยู่ในระเบียบ อาจอึดอัดลำบากในขั้นแรกเมื่อทำจนเป็นปกติแล้ว จักมีความสุข ทำตนให้อยู่ในศีลก็เหมือนกัน อาจอึดอัดที่แรก เมื่อเป็นปกติแล้วจักมีสุข ความเป็นปกตินี้แหละเป็นตัวศีล ทำจนเป็นปกตินิสัยได้ก็ยิ่งดี เป็นศีลนิสัยไปทีเดียว พระพุทธเจ้าทรงสอนให้แผ่เมตตาความปรารถนาสุขให้กว้างออกไป คนมีใจเมตตาจักไม่อึดอัดเพราะศีลเลย เพราะใจย่อมวิริยตั้งมั่นด้วยอำนาจเมตตาเป็นปกติภาพ เป็นปกตีสุข

บทวิจารณ์

จากการศึกษาหนังสือ“มนุษยธรรม” ทำให้เห็นวิธีการนำเสนอของผู้เขียนที่ต้องการให้พุทธศาสนิกชนเกิดศรัทธาและพัฒนานิสัยให้มีความละอายและเกรงกลัวต่อบาปโดยมีกรอบของการประพฤติปฏิบัติในการคำนึงถึงการรักษาศีลในหลายระดับ และอ้างอิงถึงเหตุผลที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติศีลในแต่ละข้อไว้ในการรักษาศีลทุกข้อประกอบกับการยกตัวอย่างชาดกประกอบได้อย่างลงตัวแสดงให้เห็นตามและมีความเข้าใจได้ง่ายๆมากยิ่งขึ้น เป็นผลให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงผลที่จะตามมาและความเพลิดเพลินไปกับนิทานชาดกที่ยกขึ้นประกอบ อีกทั้งผู้เขียนยังได้ให้ข้อธรรมที่ต้องปฏิบัติคู่ไปกับการรักษาศีลในแต่ละข้อแสดงไว้อย่างชัดเจน แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจารณ์มีแนวคิดบางประการที่ต้องการนำเสนอในหนังสือฉบับนี้ มีทั้งข้อคิดที่เห็นด้วยและเห็นแตกต่างดังนี้

ประเด็นที่เห็นด้วย

1. วัตถุประสงค์ของการเขียน ผู้วิจารณ์เห็นว่าผู้เขียนมีเป้าหมายที่ชัดเจน ในการสื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจในศีล คือ ความงดงามตามลักษณะของความตั้งใจหรือเจตนา เช่น เป็นศีลงดงามได้ด้วยตั้งใจถือศีล เป็นสมาทานวิริติ ไม่ได้ตั้งใจงดงามก่อน พบโอกาสที่จะประพาศิทธิได้ แต่งเว้นได้ เป็นสัมปตวิริติ หากงดงามได้เป็นปกตินิสัยทีเดียว จัดเป็นสมุจเฉทวิริติ ในศีลแต่ละข้อ ทำให้ผู้อ่านได้ทราบถึงความละเอียดในการงดเว้นที่ไม่เหมือนกัน ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังได้จัดระเบียบการวางโครงเรื่องขอเนื้อหาในการเขียนให้ผู้อ่านได้ทำความเข้าใจประกอบความเพลิดเพลิน ชื่นชอบข้อธรรมที่ต้องปฏิบัติประกอบตามลำดับเนื้อหา ดังนี้ โดยเริ่มต้นจากความหมายของศีลแต่ละข้อ ลักษณะการวิริติ ขาดประกอบ เหตุผลที่พระพุทธเจ้าบัญญัติศีลข้อนี้ขึ้น ธรรมที่ต้องปฏิบัติคู่กับศีลข้อนั้น การปลูกให้ธรรมเกิดขึ้นในตนควรทำอย่างไร ซึ่งถือว่าเป็นเนื้อหาที่ครบถ้วนในการสอนให้ผู้อ่านได้นำไปประพฤติปฏิบัติได้เป็นอย่างดี

2. ในด้านขอบเขตของหนังสือ มนุษยธรรม ผู้เขียนได้กำหนดไว้ชัดเจนโดยได้เขียนเกริ่นบทนำ และมีการแบ่งบทมนุษย์ธรรมออกเป็นห้ามนุษย์ธรรมตามข้อของศีล ซึ่งนับว่าเป็นจุดดึงดูดเพิ่มความน่าสนใจในเนื้อหาสาระมากยิ่งขึ้น อีกทั้งในแต่ละมนุษย์ธรรมนั้นมีความโดดเด่นสะท้อนให้เห็นคุณค่าของงาน ที่นำเสนอเนื้อหาของศีลธรรมซึ่งปกติเป็นเรื่องที่ไม่น่าสนใจให้กลับกลายเป็นความน่าสนใจของเนื้อหาแต่ละตอน มีการบรรยายขาดกล่าให้เห็นภาพตามอย่างสนุกสนาน ทำให้ไม่น่าเบื่อเกิดความเพลิดเพลิน ตบท้ายด้วยเหตุการณ์การบัญญัติข้องดเว้นข้อนี้ขึ้นมาของพระพุทธเจ้าทำให้มีความน่าเชื่อถือเพิ่มมากขึ้น และการจะทำให้เกิดมีขึ้นของคุณธรรมผู้เขียนได้ให้ข้อเสนอแนะไว้อย่างเรียบง่าย ไม่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเป็นเรื่องยาก เกิดความน่าสนใจตลอดเวลาในการอ่านโดยใช้ภาษาเข้าใจได้โดยง่าย

3. ในด้านสาระของหนังสือ ผู้วิจารณ์เห็นว่า ผู้เขียนนั้นต้องการนำเสนอโดยสื่อสารให้พุทธศาสนิกชนพึงมีหิริ โอตตัปปะ คือความละอายและเกรงกลัวต่อการทำบาปทั้งปวง โดยเริ่มนำเสนอตั้งแต่ความหมายของมนุษย์ธรรมอันเป็นธรรมของมนุษย์ แปลว่า คนเราจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จะต้องต้องมีธรรมสำหรับมนุษย์นั่นคือ ศีลห้า ผู้เขียนได้เน้นย้ำหลักพื้นฐานของการที่จะไม่ละเมิดผู้อื่นในศีลทั้ง 5 ข้อโดยอาศัยหลักกฏธรรมและเมตตากรุณาเป็นหัวใจสำคัญ เมื่อมีคุณธรรมในข้อนี้จะทำให้เกิดการงดเว้นที่จะไม่ไปก่อเหตุละเมิดเกิดขึ้นกับมนุษย์ด้วยกันรวมถึงสัตว์เดรัจฉานเพราะจะทำให้ตนได้ถึงทุกชีวิตย่อมจะรักชีวิต รักของที่เป็นของตน รักคู่ของตน ไม่ต้องการให้ผู้ใดหลอกลวงตนและไม่ต้องการมีความเป็นปกติกายปกติวาจา ปกติใจด้วยกันทั้งนั้น ตามด้วยการอธิบายความหมายของศีลแต่ละข้อซึ่งผู้เขียนได้ให้ความหมายว่าเป็นมนุษย์ธรรมที่ 1-5 โดยละเอียดนำเสนอเนื้อหาของนิทานชาดกที่สอดคล้องกับศีลแต่ละข้อ ในส่วนนี้ทำให้เกิดอรรถรสในการอ่านเพิ่มสีสันให้เกิดความเห็นจรรจนั้นและคล้อยตาม การนำเสนอเหตุผลในการบัญญัติศีลข้อนี้ขึ้นมาของพระพุทธเจ้าอย่างเป็นทางการเหตุผลทำให้ผู้อ่านเกิดความเลื่อมใสศรัทธาถึงความปณิธานของพระพุทธเจ้าที่ได้บัญญัติข้อห้านี้ไว้แม้มีผู้แสดงความคิดเห็นคัดค้านก็ตาม เมื่อมนุษย์ทุกคนหรือแม้สัตว์เดรัจฉานก็ตามหากงดเว้นศีลทั้ง 5 ข้อได้จะทำให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข บทส่งท้ายผู้เขียนได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นปกติของมนุษย์ โดยมีข้อถกเถียงของแต่ละฝ่ายที่มีความเห็นในส่วนของการงดเว้นหรือไม่งดเว้นการกระทำที่แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามผู้เขียนได้แสดงความคิดเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริงทุกข้อถกเถียงได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลและเป็นไปตามธรรม

โดยสรุปแล้วผู้เขียนได้เขียนวัตถุประสงค์ของการเขียนโดยมีเป้าหมายที่ชัดเจนเพื่อให้ผู้อ่านได้รับความรู้และนำไปปฏิบัติได้ โดยเริ่มต้นจากความหมายของศีลแต่ละข้อ ลักษณะการวิริติ ขาดประกอบ เหตุผลที่พระพุทธเจ้าบัญญัติศีลข้อนี้ขึ้น ธรรมที่ต้องปฏิบัติคู่กับศีลข้อนั้น การปลูกให้ธรรมเกิดขึ้นในตนควรทำอย่างไร ซึ่งถือว่าเป็นเนื้อหาที่ครบถ้วนในการสอนให้ผู้อ่านได้นำไปประพฤติปฏิบัติได้เป็นอย่างดี อีกทั้งด้านขอบเขตของหนังสือผู้เขียนได้กำหนดไว้ชัดเจนโดยได้เขียนเกริ่นบทนำ และมีการแบ่งบทมนุษย์ธรรมออกเป็นห้ามนุษย์ธรรมตามข้อของศีล ซึ่งนับว่าเป็นจุดดึงดูดเพิ่มความน่าสนใจในเนื้อหาสาระมากยิ่งขึ้น รวมถึงด้านสาระของหนังสือ ผู้เขียนนั้นต้องการนำเสนอโดยสื่อสารให้พุทธศาสนิกชนพึงมีหิริ โอตตัปปะ เน้นย้ำหลักพื้นฐานของการที่จะไม่ละเมิดผู้อื่นในศีลทั้ง 5 ข้อโดยอาศัยหลักกฏธรรมและเมตตากรุณาเป็นหัวใจสำคัญ นำเสนอเนื้อหาของนิทานชาดกที่สอดคล้องกับศีลแต่ละข้อ โดยบทส่งท้ายผู้เขียนได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นปกติของมนุษย์ โดยมีข้อถกเถียงของแต่ละฝ่ายที่มีความเห็นที่แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามผู้เขียนได้แสดงความคิดเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริงทุกข้อถกเถียงได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลและเป็นไปตามธรรม

ประเด็นที่เห็นแตกต่าง (ตั้งข้อสังเกต)

ประเด็นที่ 1 จากหนังสือเรื่อง “มนุษย์ธรรม” ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตว่าเพื่อความดำรงอยู่ของชีวิตทั้งหลายในโลก เรื่องศีลจึงเป็นข้อปฏิบัติขั้นแรกของพระพุทธศาสนา หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นข้อปฏิบัติของความเป็นคน โดยเฉพาะศีลห้า คนและสัตว์เดรัจฉานนั้น ย่อมมีการกิน การนอน การสืบพันธุ์ เสมอกัน แต่สิ่งที่ทำให้คนต่างกับสัตว์เดรัจฉานนั้นก็คือ “ธรรม” และธรรมที่เป็นเครื่องสนับสนุนให้มีศีล 5 ที่เรียกว่าเป็นเหตุอันใกล้ก็คือ “hiri” ความละอายแก่ใจ “โอตตปปะ” ความเกรงกลัวต่อความชั่ว ซึ่งปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลงของสังคมไปเป็นอย่างมาก หันมานิยมวัตถุ และความเจริญทางเทคโนโลยีทำให้มีผลต่อการถือปฏิบัติของคนบางหมู่เหล่าที่อาจมีการยื้อแย่งแข่งขันกันเพื่อความอยู่รอดในสังคมนั้นทำให้มีโอกาสที่จะละเมิดต่อข้องดเว้นได้ง่ายมากขึ้นจากสมัยก่อน

ประเด็นที่ 2 เนื้อหาสาระของหนังสือในส่วน มนุษยธรรม 1 ผู้เขียนได้กล่าวถึงหลักยุดิธรรมคือหลักการให้ความยุติธรรมคุ้มครองชีวิตสัตว์ทั้งหลาย โดยเที่ยงธรรมเสมอหน้ากันทั้งหมด ทั้งมนุษย์ทั้งดิรัจฉานทุกชนิด การให้ความคุ้มครองชีวิตโดยเสมอหน้ากันหมดไม่เลือกว่ามนุษย์ว่าดิรัจฉานจึงเป็นการยุติธรรม ปราศจากความลำเอียงอย่างแท้จริง ผู้วิจารณ์เห็นด้วยอย่างยิ่ง มีบางส่วนที่ผู้วิจารณ์ขอตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติม อาจเป็นเพราะสมัยก่อนยังมีทรัพยากรจำนวนมากแต่สิ่งมีชีวิตที่อุปโภคบริโภคมีส่วนน้อย แต่ปัจจุบันทรัพยากรลดน้อยลงมีผู้บริโภคมากขึ้น อีกทั้งเกิดจากกิเลส ของมนุษย์สมัยนี้มีมากขึ้น เพราะนิยมวัตถุ นิยมความทันสมัยมีความต้องการใช้ทรัพยากรมาก แปรก ไม่เหมือนใคร แสวงหาสิ่งมีชีวิตเพื่อสนองความต้องการของตนมากยิ่งขึ้น จึงมีการเบียดเบียนทั้งชีวิต ทั้งเอาสิ่งมีชีวิตไปกักขังทำให้เกิดความทรมานต่างๆ เกิดการแก่งแย่งทรัพยากรจนถึงขั้นประกาศสงคราม ผู้คน สิ่งมีชีวิตล้มตายเป็นจำนวนมาก เนื่องจากความไม่พอของมนุษย์

ประเด็นที่ 3 เนื้อหาสาระของหนังสือในส่วน มนุษยธรรม 2 ผู้เขียนได้กล่าวถึง การล่วงศีลข้อนี้ขึ้นในเมื่อของที่จะลักเป็นของที่มีเจ้าของทวงแทน ตนก็รู้ว่าเป็นของที่มีเจ้าของทวงแทนมีเจตนาลัก ทำการลักเองหรือสั่งใช้ให้คนอื่นลัก และได้ของนั้นมา ใครมีโอใจเร็วประพฤติดิศีลข้อนี้ เมื่อตั้งใจดั้นขึ้นใหม่เมื่อใด ก็เกิดเป็นศีลขึ้นอีกเมื่อนั้น เพราะศีลมีขึ้นด้วยวิริติเจตนาดังแสดงแล้วอนึ่ง ควรเว้นจากการลักทรัพย์โดยอ้อมด้วย เช่น รับซื้อของโจรของขโมย ปอกลอก รับสินบน ทำอันตรายแก่ทรัพย์ของผู้อื่นด้วยโทษะ พยาบาท ถูเอาทรัพย์ของผู้อื่นด้วยความมั่งง่าย ส่วนการถือวิสาสะนั้นท่านผู้เขียนเห็นว่าการถือวิสาสะนี้มีโทษถ้าถือไม่ถูกต้องตามลักษณะของการถือวิสาสะ จึงจะไม่มีโทษ ลักษณะของการถือวิสาสะที่ถูกต้อง คือ เจ้าของเป็นผู้สนิทกับตน เมื่อถือวิสาสะแล้วจะไม่มีการสนทนากับเจ้าของได้สั่งอนุญาตไว้ หรือเป็นสิ่งที่เขาไม่หวังหรือพอให้แก่ตนได้ เมื่อถือเอาแล้ว เขารู้เข้า เขาจะพอใจหรือไม่ว่าอะไรการถือวิสาสะไม่ถูกต้องลักษณะจึงจะมีโทษ ถือได้ว่าท่านผู้เขียนมีความเมตตาละเอียดรอบคอบและจิตใจกว้างขวางเป็นอย่างยิ่งที่ให้ออกให้ผู้กระทำการดังกล่าวว่าเป็นการถือวิสาสะที่มีโทษหรือไม่มีโทษ ในส่วนนี้ผู้วิจารณ์เห็นว่า คนที่คุ้นเคยกัน ไว้วางใจกันอย่างไรการถือวิสาสะ คือ ถูเอาของของกันไปใช้ มิได้บอกให้เจ้าของรู้ก่อน หากคิดตามความเป็นจริงก็อยู่ในข่ายของการเอาไปซึ่งทรัพย์ของผู้อื่นอยู่เนื่องจากไม่ได้ขออนุญาตบอกกล่าวแก่เจ้าของทรัพย์นั้นก่อนที่จะได้รับอนุญาต ทำให้มีผลถึงการถือศีลข้อ 2 ไม่บริสุทธิ์นั่นเอง

ประเด็นที่ 4 เนื้อหาสาระของหนังสือในส่วน มนุษยธรรม 3 ผู้เขียนได้กล่าวถึง สังวรคือ ความสำรวมในกาม คือระวังควบคุมตนไม่ให้ประพฤติดิ แต่ให้ประพฤตินทางที่ชอบ เมื่อเป็นเยาวชน ก็ระวังควบคุมใจระวังควบคุมกาย ไม่ให้ออกไปนอกทาง เว้นเหตุขงจูงต่างๆ เช่น หนังสือและภาพยนตร์ เป็นต้น ที่เป็นเหตุยั่ว รักรักษาประเพณีอันดีงามของไทยตามที่ถูกปกครองของตนได้อบรมแนะนำอยู่โดยมากแล้ว การป้องกันเป็นการดีกว่าแน่นอน และต้องป้องกันไว้แต่ต้น เหมือนอย่างป้องกันไฟไม่ให้เกิดขึ้น ย่อมดีกว่าดับไฟ และดับไฟกองน้อยย่อมดีกว่าดับไฟกองโต ซึ่งอาจจะดับไม่ได้ต้องปล่อยให้ไหมไปเองและไฟอย่างนี้เป็นไฟละเอียดอย่างไฟฟ้า ซึ่งเมื่อถูกไฟฟ้าย่างแรงดูดแล้ว อาจทำให้หัวใจหยุดได้ เมื่อยังไม่ถึงวัยถึงเวลา จึงควรที่จะป้องกันไว้ก่อนถือเป็นคำสอนที่ถูกต้องตรงประเด็นเป็นที่สุด แต่ในยุคโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยีต่างๆเข้าถึงได้โดยง่าย โดยเฉพาะเด็กๆ จึงสมควรปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทางศาสนาให้มีความหนักแน่นให้มีความละอายและเกรงกลัวต่อบาป รวมถึงการดูแลเอาใจใส่ของผู้ใหญ่ ผู้ปกครอง ให้ความรัก ความอบอุ่นกับเด็กอย่างใกล้ชิด แนะนำในสิ่งที่ถูกต้องจะช่วยลดโอกาสที่จะเกิดปัญหาได้อย่างมาก

ประเด็นที่ 5 เนื้อหาสาระของหนังสือในส่วน มนุษยธรรม 4 ผู้เขียนได้กล่าวถึง ศีลคือมุสาวาทา เวมณี (เว้นจากกล่าวเท็จ) และธรรมคือความมีสัตย์ จำเป็นแก่สังคมมนุษย์ทุกสังคม เป็นต้น ว่าในระหว่างเพื่อน ในระหว่างสามีภรรยาหรือครอบครัว ขึ้นไปจนถึงในระหว่างประเทศ เมื่อต่างมีศีลและธรรมค้ำจุน จึงอยู่ด้วยกันเป็นปกติเรียบร้อย เชื่อถือกันได้ ไว้วางใจกันได้ ผู้ปกครองประชาชนตั้งแต่อดีตกาลมาจนถึงปัจจุบันนี้ เมื่อรักษาศีลและธรรมค้ำจุนอยู่ เป็นที่เชื่อถือได้ทั้งในประเทศ ทั้งต่างประเทศ คือภายในประเทศ ก็ไม่พูดหลอกลวงประชาชน รักษาสัตย์ต่อประชาชน สำหรับที่เกี่ยวกับต่างประเทศ ก็รักษาสัญญาที่ทำไว้ต่อกัน เป็นต้น ในส่วนนี้เป็นศีลและธรรมที่สำคัญอย่างยิ่งหากไม่ปฏิบัติตามจะเกิดผลที่ร้ายแรงต่อมวลมนุษย์ได้

ซึ่งในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า ที่สังคมต่างๆเกิดความเสียหายปั่นป่วนก็เนื่องจากไม่ยึดถือศีลข้อนี้และความสัตย์ ไม่ว่าจะเป็นระดับเล็ก เพื่อน ครอบครัว ประเทศชาติ และระหว่างประเทศก็เนื่องจากคนในสังคมไม่ให้ความสำคัญเท่าที่ควร อาจเป็นเพราะสังคมปัจจุบันต้องต่อสู้ ดิ้นรน แ่งแย่งแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์กับตนให้ได้มากที่สุดทำให้ไม่มีความหนักแน่นเพียงพอที่จะรักษาศีลข้อนี้ได้อย่างเคร่งครัด

ประเด็นที่ 6 เนื้อหาสาระของหนังสือในส่วน มนุษยธรรม 5 ผู้เขียนได้กล่าวถึงคนเมาประมาทจึงเป็นผู้ที่ควรเมตตา กรุณาหรือควรสงสาร เหมือนคนตกน้ำที่ทั้งตัวเองลงไป ช่วยตัวเองก็ไม่ได้ใครช่วยก็ไม่ได้ หรือเหมือนดื่มยาพิษฆ่าตนเอง ทั้งที่ไม่เห็นว่าเป็นยาพิษ จึงดื่มอย่างสนุกสนานรื่นเริง ใครบอกว่ายาก็ไม่เชื่อ แต่เห็นเหมือนน้ำอมฤตของเทวดา เพราะดื่มแล้วทำให้หูกอาจให้ร้ายใจ ไม่มีทุกข์ ไม่มีกลัว ในส่วนนี้เป็นความใจกว้างและมีเมตตา กรุณาของท่านผู้เขียนเป็นอย่างมากที่ท่านเห็นว่าควรให้ความเมตตา กรุณา แต่อย่างไรก็ตามการตัดสินใจในการดื่มสุราเมรัยนั้น ถือได้ว่าเป็นการดำเนินชีวิตโดยประมาทตั้งแต่เจตนาจะดื่ม ซึ่งมนุษย์ปกติแล้วจะไม่ดื่ม แต่คนที่ดื่มคือผู้ที่ตัดสินใจกระทำการอันเป็นการกระทำโดยประมาทมาตั้งแต่ต้น หากการกระทำที่เกิดขึ้นต่อไปจะเป็นอย่างไรก็สมควรที่จะต้องได้รับผลของการกระทำนั้นด้วยเหตุและผลตามกฎที่ปัจจยตา

โดยสรุปแล้วผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตว่าเพื่อความดำรงอยู่ของชีวิตทั้งหลายในโลกปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลงของสังคมไปเป็นอย่างมาก หันมานิยมวัตถุ และความเจริญทางเทคโนโลยีทำให้มีผลต่อการถือปฏิบัติของคนบางหมู่เหล่าที่อาจมีการยื้อแย่งแข่งขันกันเพื่อความอยู่รอดในสังคมนั้นทำให้มีโอกาสที่จะละเมิดต่อข้อควรระวังได้ง่ายมากขึ้นจากสมัยก่อน ปัจจุบันทรัพยากรลดน้อยลงมีผู้บริโภคมากขึ้น อีกทั้งเกิดจากกิเลส ของมนุษย์สมัยนี้มีมากขึ้น เพราะนิยมวัตถุ นิยมความทันสมัยมีความต้องการใช้ทรัพยากรมาก แปรก ไม่เหมือนใคร แสวงหาสิ่งมีชีวิตเพื่อสนองความต้องการของตนมากยิ่งขึ้น จึงมีการเบียดเบียนทั้งชีวิตและทรัพย์สินของบุคคลอื่น แล้วในยุคโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยีต่างๆเข้าถึงได้โดยง่าย โดยเฉพาะเด็กๆ จึงสมควรปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทางศาสนาให้มีความหนักแน่นให้มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป รวมถึงการดูแลเอาใจใส่ของผู้ใหญ่ ผู้ปกครอง ให้ความรัก ความอบอุ่นกับเด็กอย่างใกล้ชิด แนะนำในสิ่งที่ถูกต้องจะช่วยลดโอกาสที่จะเกิดปัญหาได้อย่างมาก สังคมต่างๆที่เกิดความเสียหายปั่นป่วนก็เนื่องจากไม่ยึดถือความสัตย์ ไม่ว่าจะเป็นระดับเล็ก ครอบครัว ประเทศชาติ และระหว่างประเทศก็เนื่องจากคนในสังคมไม่ให้ความสำคัญเท่าที่ควร อาจเป็นเพราะสังคมปัจจุบันต้องต่อสู้ ดิ้นรน แ่งแย่งแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์กับตนให้ได้มากที่สุดทำให้ไม่มีความหนักแน่นเพียงพอที่จะรักษาศีลข้อนี้ได้อย่างเคร่งครัด อย่างไรก็ตามผลของการกระทำต่าง ๆ นั้นก็ต้องเป็นไปด้วยเหตุและผลตามกฎที่ปัจจยตานั่นเอง

สรุป

หนังสือเรื่อง “มนุษยธรรม” ผู้เขียนเรียบเรียงแสดงถึงความสำคัญของการปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าท่านทรงสั่งสอนแนะนำให้รักษาศีล แต่ไม่ทรงบังคับใคร เพราะเกี่ยวแก่จิตใจของแต่ละบุคคล ซึ่งคนเราจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จะต้องมียุทธศาสตร์สำหรับมนุษย์นั้นคือ ศีลห้า ผู้เขียนได้เน้นย้ำหลักพื้นฐานของการที่จะไม่ละเมิดผู้อื่นในศีลทั้ง 5 ข้อโดยอาศัยหลักยุทธศาสตร์และเมตตา กรุณาเป็นหัวใจสำคัญ เมื่อมีคุณธรรมในข้อนี้จะทำให้เกิดการงดเว้นที่จะไม่ไปก่อเหตุละเมิดเกิดขึ้นกับมนุษย์ด้วยกันรวมไปถึงสัตว์เดรัจฉานเพราะจะทำให้หนักได้ถึงทุกชีวิตย่อมจะรักชีวิต รักของที่เป็นของตน รักคู่ของตน ไม่ต้องการให้ผู้ใดหลอกลวงตนและไม่ต้องการมีความเป็นปกติกายปกติวาจา ปกติใจ ด้วยกันทั้งนั้น ตามด้วยการอธิบายความหมายของศีลแต่ละข้อซึ่งผู้เขียนได้ให้ความหมายว่าเป็นมนุษยธรรมที่ 1-5 โดยละเอียด นำเสนอเนื้อหาของนิทานชาดกที่สอดคล้องกับศีลแต่ละข้อ ในส่วนนี้ทำให้เกิดอรรถรสในการอ่านเพิ่มสีสันให้เกิดความเห็นจริงนั้นและคล้อยตาม การนำเสนอเหตุผลในการบัญญัติศีลข้อนั้นๆขึ้นมาของพระพุทธเจ้าอย่างเป็นเหตุเป็นผลทำให้ผู้อ่านเกิดความเลื่อมใสศรัทธาถึงความเป็นอัจฉริยะของพระพุทธเจ้าที่ได้บัญญัติข้อห้ามนี้ไว้แม้มีผู้แสดงความคิดเห็นคัดค้านก็ตาม เมื่อมนุษย์ทุกคนหรือแม้สัตว์เดรัจฉานก็ตามหากงดเว้นศีลทั้ง 5 ข้อได้จะทำให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข บทส่งท้ายผู้เขียนได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นปกติของมนุษย์ โดยมีข้อถกเถียงของแต่ละฝ่ายที่มีความเห็นในส่วนของ การงดเว้นหรือไม่งดเว้นการกระทำที่แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามผู้เขียนได้แสดงความคิดเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริงทุกข้อถกเถียงได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลและเป็นไปตามธรรม เมื่อใครมีใจศรัทธา ก็ต้องคิดว่าเป็นปณิธานด้วยตนเอง เนื่องจากคนเรามีหน้าที่หลายอย่างเมื่อรู้จักหน้าที่ของตนดีแล้วและปฏิบัติให้เหมาะสมแก่หน้าที่ ก็จงรักษาไว้ได้ทั้งบ้าน เมือง ศาสนา ตนเอง ผู้อื่น สามารถรักษาความเป็นปกติซึ่งเป็นศีลตามวัตถุประสงค์ และมีปกติสุขซึ่งเป็นอานิสงส์ของศีล โดยสรุปแล้วศีลจึงเป็นมนุษยธรรม เพราะทำให้ผู้ที่มีศีลได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์โดยธรรมนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก วัดบวรนิเวศวิหาร. กรุงเทพมหานคร มกราคม 2558.